

# Salvados por Pablo Neruda

## A odisea do Winnipeg

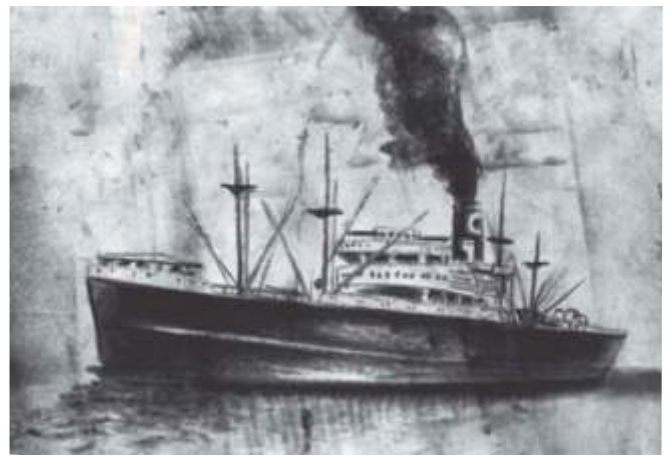
*Salvador Rodríguez*

*Que la crítica borre toda mi  
poesía, si quiere, pero que no se  
olvide nunca de este poema...*  
(Pablo Neruda)

Pancho de Pita no puido ter nas súas man o libro no que se narra a peripecia vital do seu pai, Vicente, e dos seus tíos José e Manuel. Sen embargo, a súa vida si que lle alcanzou para ler o borrador que Hixinio Puentes lle fixo chegar da novela “Winnipeg”, baseada en feitos e testemuñas reais dun episodio histórico: o da odisea do Winnipeg, un barco fletado polo poeta Pablo Neruda que, o 4 de agosto de 1939, zarpaba dos peiraos de Pauillac (Burdeos) rumbo a Valparaíso (Chile).

O seu “cargamento” eran 2.078 homes, mulleres e nenos, todos eles refuxiados españois da guerra civil e, na súa meirande parte, procedentes dos campos de concentración franceses. Tratábase dunha coxuntura histórica moi delicada porque, por unha banda, Francia non sabía qué facer cos milleiros de exiliados republicanos españois e, por outra, sospeitábase que os tanques alemáns xa se preparaban para avanzar cara a territorio galo: Rematada a guerra en España, o mundo contemplaba como estalaba a Segunda Guerra Mundial.

Malia que hai historiadores que sosteñen que non todo o mérito da “operación Winnipeg” se lle debe atribuir a Neruda (tamén xogou un papel decisivo o ministro chileno Abraham Ortega e dise que, en grande medida, a financiación da viaxe correu a cargo do Partido Comunista francés vía URSS), o certo é que a idea de “salvar españois” foille transmitida



O cargueiro Winnipeg

ao daquela presidente de Chile, Pedro Aguirre Cerdá, polo escritor de Isla Negra, quen, durante a súa carreira diplomática, tivera sido, sucesivamente, cónsul en Madrid, Barcelona e París. Era, xa que logo, un hombre que coñecía o terreo e, por engadidura, está confirmado que tanto él como a súa esposa naquela altura, a arxentina Delia del Carril, supervisaron persoalmente todos os preparativos, incluídos os da selección da pasaxe. Porque, aínda que no Winnipeg embarcaron 2.078 persoas, as solicitudes sobrepasaban as 10.000.

Pablo Neruda, asemade militante do Partido Comunista chileno, mantivera durante a súa estancia en España unha estreita relación política, cultural e personal coa intelectualidade española republicana, e sentírase especialmente doído polo asasinato do seu amigo Federico García Lorca.

Porén, entre os pasaxeiros do Winnipeg atopábanse o historiador Leopoldo Castedo, o tipógrafo Mauricio Amster, o médico José Ortiz Zubia, o drama-

turgo Luis Fernández Turbica, os pintores Roser Bru e José Balmes... pero tamén centos de obreiros, mariñeiros, labregos... “*Sí, tráigame millares de españoles. Tráigame pescadores, tráigame vascos, castellanos, gallegos, extremeños... Tenemos trabajo aquí para todos*”. Esa foi a reacción do presidente Aguirre Cerda á proposta do “barco da esperanza” de Neruda.



A bordo do Winnipeg

A Hixinio Puentes contoulle Pancho de Pita que os tres irmáns Pita Armada sabían, xa desde o campo de concentración no que estaban confinados, da existencia daquela operación de salvamento de refuxiados mediante un anuncio na prensa, e que fora unha das súas cuñadas quen lles fixera chegar desde España, os cartos suficientes para poder formar parte daquela obrigada e selectiva pasaxe, Porque, en realidade, ao Winnipeg houbo que habilitalo para que puidesen viaxar 2.000 persoas cando o vello vapor, un cargueiro, non estaba preparado para que viaxasen nel máis de dúas ducias de pasaxeiros.

Vicente, José e Manuel Pita Armada, nados en Cariño, eran tres dos once irmáns, fillos do matrimonio entre Luis Pita e Asunción Armada, propietarios dunha fábrica de conservas e salgado que daba emprego a mariñeiros e traballadores da vila. Esta circunstancia, porén, non fora obstáculo para que o irmán primoxénito, Manuel, conscente das duras condicións de traballo que sufrían mariñeiros e obreiros, se erixise nun dos principais impulsores da fundación, na costa norte de A Coruña, do Sindicato de la Industria Pesquera, central federada á CNT que nos anos 30 era la principal forza sindical entre os traballadores do mar a traveso da denominada Confede-

ración Regional Galaica, de rumbo inequívocamente anarquista.

Na altura de 1936, o SIP contaba con 1.200 afiliados e os irmáns Pita eran os seus principais líderes. Cando do alzamento contra a Segunda República, os sindicalistas de Cariño intentaron defenderse, pero a resistencia, ao igual que pasara no resto de Galicia, durou moi poucos días. Desta maneira os tres irmáns Pita, futuros pasaxeiros do Winnipeg, en vista da situación, decidiron secuestrar un bonitero vasco que acababa de atracar no porto, o Arkale, e fugarse navegando pola costa cántabra ata chegar a Bilbao, para acabar en Francia despois, unha vez caída tamén a fronte norte do exército republicano.

En Cariño quedaron os outros irmáns varóns da familia, Luis, Francisco e Antonio, e conta Óscar Gómez Mera, amigo persoal de Pancho de Pita, que “estes irmáns non se uniron á fuxida porque querían cuidar do resto da familia e porque crían que non lles pasaría nada”. “Eran da rama dos optimistas, dos equivocados, porque ao cabo os pesimistas eran os que tiñan razón”, puntualiza Hixinio Puentes. Porque o que aconteceu foi que, tras o trunfo dos franquistas, e seguindo o testimonio de Pancho, a estes tres irmáns “*leváronnos a Ferrol e ali os asesinaron*”.



Os irmáns Pita

Cando os levaban presos polas rúas de Cariño, un individuo que se atopaba na porta da súa casa chamou polos falanxistas e díxolles: *¡Volved a sus casas y llevaos también a las crías (polas irmáns) que no quede nada de ellos!*”. E ás irmáns non as mataron, pero fixéronlles a vida imposible, ata o punto de que tiveron que marcharse a vivir á Coruña para escapar dos seus inimigos, os novos amos de Cariño.



Pablo Neruda e o Winnipeg

Dos tres irmáns que o 3 de setembro de 1939 desembarcaron do Winnipeg en Valparaíso somentes volveu a España un, Vicente, máis fíxoo fugaz e cáseque clandestinamente en 1966 para asistir á voda do seu fillo Pancho (Pancho de Pita). A éste, por certo, tamén o alcanzou o brazo represor do réxime dos novos amos: sentíndose acosado en Galicia,

súa axenda, Puentes ten apuntados nomes como os de Celestino e Bernardino Carrillo, José Castro Amigo, Francisco e Pedro Fariña Chouciño, Miguel Garrido Blanco, Jesús Garrido Garrido, Ramón Arcay Novo... “Cónstame -confirma Puentes- que houbo moita xente de Malpica que logo sería a que puxera en pé a industria da fariña de peixe en Chile... Doutrós sábese que, tras recalar en Chile, marcharon para Arxentina e Uruguay, países nos que tiñan parentes. E dalgúns non se soubo, alomenos historicamente, nada máis”.



en 1967 emigróu coa súa muller a Francia, pero contaba que alí, vixiado por axentes secretos da policía española, foi rexeitado para traballar nunha das factorías de Citroën “polos informes negativos que lles filtraran as autoridades locais”. Pancho non retornaría definitivamente a España ata o ano 1978.

Os irmáns Pita Armada no foron os únicos galegos pasaxeiros do Winnipeg. Hixinio Puentes calcula que deberon ser uns 20, a meirande parte deles coruñeses das comarcas de Malpica e Bergantiños. Na



Exiliados españois en Chile